

לאחרונה שיחה מאלפת מהמשגיח הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל שעמד על הטעות המפורסמת אצל בני אדם שנוטים להגדיר "בחירה" בכך שאדם יכול לעשות כל מה שהוא רוצה, וביאר המשגיח זצ"ל, שטעות בידם אלא ההיפך הוא הנכון, שכח הבחירה נותן לאדם את היכולת לעשות כנגד מה שהוא רוצה, וביאור הדברים, שכל בעל חיים יש לו רצונות וכשהוא רעב הוא טורף ואינו מתחשב כלל וכלל בתוצאות של מעשיו, אלא אך ורק למלאות את תאוותיו ורצונותיו, וכך כל מי שאין לו את כח הבחירה, הוא מסור ביד רצונותיו, אך בעל הבחירה הוא זה שבדעה שיש לו הוא יודע לעשות דברים כנגד הרצון הטבעי שלו, ולמרות שהוא תאב ורעב הוא יודע לבלום את רצונותיו. רק אדם בעל דעה יכול להיות שליט ביצירתו ובתאוותיו ובשאר רצונותיו.

הים איננו רגוע

דרכו של היצר לבלבל את האדם ולהוציא אותו מדעתו והוא מצייר לאדם ציורים שונים ומשונים שתכליתם להרחיקו ממעלת אדם ולקרבו למדרגת בהמה, שכולה גוף בלי רוח. ומצינו בביאור הגר"א על ספר יונה, שמבאר את הספר על פי דרש וסוד ש"יונה" הוא כינוי לנשמה, שמגיע מעולם גבוה ומתחברת לגוף עכור וכל ימי חיי האדם היא במלחמה תמידית לא לרדת אלא להעלות את הגוף כלפי מעלה, ומה שכתוב "וירד יפו" היינו שהגוף הוריד את הנשמה למקומות של יופי, מקומות שהגוף נהנה מהם ולא הנשמה, ולכן כתוב וירד מלשון ירידה. ומוסיף הגר"א שבדעת בני אדם המקום הרגוע ביותר בתבל הוא הים [שהרי סדר ודרכי בני אדם שרועים להירגע מציירים תמונה של ים], ואם מתבוננים אין לך מקום שאינו רגוע כמו הים, שהים הוא רוגש ורועש בלי הפסק כלל, אלא שלאדם מרחוק נראה הים כמקום הכי רגוע שקיים, והאמת היא שהיבשה היא מקום רגוע בלי תזוזה ואילו הים הוא זה שתמיד רועש. ללמדך שעצת היצר לצייר לאדם ציורים שמרחוק נראים מושכים טובים ומועילים אך כאשר מתקרבים אליהם רואים שהכל הוא הבל ורעות רוח.

ליושבי תיבת נח היה נראה שהסובבים את התיבה

רוקדים

ומסופר על הסבא מסלבודקה זצ"ל שהגיע לביקור בארץ ישראל וביקש משני בחורים חשובים משיבת חרון שיגיעו לליטא להתבשם מעולם התורה האדיר שהיה שם בימים ההם, בין הבחורים היה הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל שתיאר שיחה ששמעו במסעו לליטא, שבה תואר בפרוטרוט כניסת נח ובניו לתיבה ולמרות אי רצונם להיכנס לבסוף נכנסו כנגד דעת המון העם שעמדו בחוץ והקיפו את התיבה וכו', והנה כאשר נכנסו בני נח לתיבה ונסגרה התיבה עמדו האנשים שנשארו בחוץ ורצו לשבור את התיבה, אלא שהקב"ה המטיר עליהם מים דותחים וכל אימת שניסו להתקרב לתיבה, ניתז עליהן מטר רותח, ואז הם התרחקו

איתא בגמ' סוטה דף ג' ע"א אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות. הדעת שבאדם היא זו המונעת אותו מלחטוא, ובמקום שדעתו של אדם היא עלולה וחדה אין מקום לחטא, ודרכו של היצר הרע היא לבלבל את האדם ולהכניס בו רוח שטות ואז מסוגל הוא לעבירות. דיברנו בחלק ההלכה על מעמדו של אדם שוטה חסר דעה ביום הכיפורים, אבל צריכים אנו לבדוק את עצמנו האם אין אנו מוגדרים ח"ו כחסרי דעה לפי המבחן שנתנו לנו חז"ל שאין אדם עובר עבירה אא"כ נכנסה בו רוח שטות.

יש לו דעת כמלאכים

איתא בגמ' חגיגה דף ט"ז ע"א ששה דברים יש באדם שלשה מהם דומה למלאכים ושלושה מהם דומה לבהמה, יש בו דעת כמלאכים הולך בקומה זקופה כמלאכים ומדבר בלשון הקודש כמלאכים, אוכל ושותה כבהמה פרה ורבה כבהמה ומטיל רעי כבהמה.

מובא ברס"ג שהקב"ה ברא את המלאכים ביום השני ואת הבהמות בשישי, ואמר יש לי בריה שכולה דעת ויש לי בריה שכולה גוף הלך וברא את האדם שיש בו דעת ויש בו גוף.

האדם הוא יצירה מורכבת שמחד היא גוף ומאידך בתוך הגוף שוכנת הנשמה שכולה רוח, והאדם נמצא במלחמה מתמדת להעלות את הגוף כלפי מעלה ולא ח"ו להוריד את הנשמה, הכלי היחיד שאיתו האדם יכול לפעול ולנצח במלחמה מתמדת זו הוא הדעת, וזוהי הברכה הראשונה בברכות האמצעיות של שמונה עשרה שאנו מבקשים מהקב"ה אתה חונן לאדם דעת, ואמרו חז"ל שאם אין דעת הברלה מנין, כדי לדעת להבריל בין קודש לחול ובין אור לחושך זקוקים לדעת.

דעת שונה מחכמה

דעת היא מדרגה אחרת מאשר חכמה, שהרי מצינו מושג של "תלמיד חכם שאין בו דעת" ואם חז"ל מגדירים אותו תלמיד חכם, היינו שהוא יודע ומילא כרסו בש"ס ופוסקים, ובל זאת יש מצב שאותו תלמיד חכם הוא בלי דעת, ללמדנו שדעת וחכמה הם שתי תכונות נפרדות ושונות, וכן מוצאים בחכמי העולם שיש בהם שהם מוכשרים ביותר, אבל דעת חסרה להם והדבר ניכר מכל התנהלות חייהם.

מהי "בחירה"

הדעת נותן לאדם את הכח התמידי לבחור בטוב ולא ברע, והנה בעניין "הבחירה" התפרסמה

ובידיעה רחבה, שיש בורא לעולם וממנו צריכים לירא ואותו לעבוד.

כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה

"כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה" מבואר ברש"י [שיר השירים ג, ח], "במלחמתה של תורה" ובמדרש אלו תלמידי חכמים שמשננין הלכה כחרב, ומבאר רבי ירוחם זצ"ל [פרשי ויחי] כי השינון בהלכה קוראים אותו "חרב" והרי חרב הלא היא חותכת ומחריבה כל אשר יבוא נגדה, אמנם תלמידי חכמים מחודרין בהלכה כחרב שנאמר "חרבו על ירכו מפחד בלילות" ואיתא בסנהדרין דף ז' ע"ב מפחדה של גיהנם. יראים הם התלמידי חכמים מפחד העבירות ולכן אחוזים חרב שלופה להניף על המחבלים והמוזיקים, מי היא החרב שינון ההלכה, חידוד השכל.

נמצא שחידוד השכל מונע את תלמידי החכמים מן העבירה, אין אדם עובר עבירה א"כ נכנסה בו רוח שטות, מבאר רבי ירוחם זצ"ל שהסיבה לכך כיון שנוצרה קהות על חדות השכל, כי בשכל מלוטש אין מקום לעבירה.

ישמעו רחוקים ויבואו

מה שאנו מוצאים לצערנו עולם מלא של אנשים שחלקם מלומדים והם עדיין רחוקים, אין זה אלא מחסרון דעת, אין לך אדם שדעתו עליו ולא מבין שיש מנהיג לבירה, הם אינם רוצים לחשוב קימעה, הם מפחדים שזה יחייב אותם לשנות את אורח חייהם, הם מפחדים שהמוח ישלוט על הרצון, ולכן הם חוששים להיות בעלי "בחירה" אין הם רוצים להיות בכלל "ובחרת בחיים" הם רוצים את "החיים" אבל בלי בחירה אמיתית ומחייבת.

לפנים היו מכנים את הדמוקרטיה כחופש בחירה בשונה מדיקטטורה שבה אין ליחיד אפשרות לבחור, אך בעוק העיתים שיש בארץ ישראל בסיעתא דשמיא ריבוי חרדי וגם בעלי מסורת רחוקה מבני עדות המזרח, הוצרכו המחוקקים בעם לשנות את ההגדרה של הדמוקרטיה, ל"חירות הפרט" פירוש שכל אחד יעשה כטוב ברצונו ואינו כפוף לדת וכדומה.

להיות דתי הכוונה להיות כפוף, לחיות במסגרת של חוקים והלכות שבורא עולם נתן לברואיו במעמד הר סיני ומשם על ידי חכמי כל דור, אדם דתי הוא מי שיש לו "בחירה" לבחור בחיים לבחור בטוב, לשלוט על רצונותיו ולא להיות משועבד לתאוות ליבו.

להידמות ביום הכיפורים למלאכים שיש בהם דעת

ואין בהם חטא

ביום הכיפורים אנו דומים למלאכים, אך לא רק בגלל שאין בהם אכילה ושתייה, אלא גם בגלל שיש בהם דעת, וביום הכיפורים שהוא יום תשובה וכפרה, זהו יום שאנו צריכים להדמות למלאכים להיות כולנו בדעת צלולה, בדעת שתוכל להכיר את האמת הצרופה, ולהחזיר את כולנו בתשובה שלימה.

מהתיבה, והנה אלו שבתוך התיבה כאשר הביטו לחוץ ראו מול עיניהם מראה של אנשים רוקדים סביב התיבה, מתקרבים ומתרחקים, אלא שהם לא ידעו שאין זה ריקוד אלא הם נשרפים ברותחים כל אימת שהם מתקרבים לתיבה, ואמר המשגיח באותה שיחה, שכך כל ענייני העולם הזה נשארים למי שבתוך בית המדרש כתענוגות וכדברים שמחים, אבל כאשר מתקרבים אליהם לחוץ רואים שהכל הוא הבל ורעות רוח.

אם היתה הידיעה רחבה ועומדת על לב בני האדם לא היו חוטאים לעולם

כתב הרמח"ל בדרך עץ החיים, "כי ידיעת האמת מחזקת את הנשמה ומרחקת ממנה את ודאי, ואין דבר מחליש הנשמה לפני היצר כחסרון הידיעה, ואם היתה הידיעה רחבה ועומדת על לב בני האדם לא היו חוטאים לעולם, אך לא היה אפילו היצר קרוב אליהם ושולט עליהם, כמו שאינו שולט במלאכים".

אם היתה הידיעה רחבה ועומדת על לב בני האדם לא היו חוטאים לעולם, והביאור בזה פשוט שאם הידיעה והדעת של אדם צלולים הרי הוא אמור לדעת לפני מי הוא עומד ולפני מי הוא עתיד ליתן דין וחשבון, המלאכים לא חוטאים ולא שולט בהם יצר הרע, למה הם משוללים מיצר הרע, לא בגלל שאין להם יצר הרע אלא בגלל שהם נמצאים תמיד במצב של ידיעת האמת, כפי שמביא המסילת ישירים בפרק כ"ד את דברי הגמ' בחגיגה דף י"ג ע"ב שנהר דינור נוצר מזיעת חיות הקדש, כל כך הם במורא תמידי שהזיעה שיוצאת מהם יש בידה ליצור את נהר דינור.

זהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד שאתו מתחילים את לימוד השו"ע בסי' א' סעיף א' כי זו היא העצה הברוקה לכך שהאדם יזהר מחטא, ולצורך כך צריך שהאדם יהיה ברעת ולא ח"ו חסר דעת.

מי בחרב ומי בחיה

כל מי שהיה כאן בבית המדרש לכאורה היה צריך להיות כמעט בבחינת מלאך, בבחינה שאינו יכול לחטוא, אחרי מרחץ הדמים שהיה בבית מדרשנו ומראות הזוועה הנוראים לב מי לא יחרד ולב מי לא יעצר מלפעום, ובטוחני שאז באותם רגעים כולם חזרו בתשובה שלימה, ולא העלו בדעתם שהם מסוגלים אפילו לחשוב על הרהור עבירה כלל.

מי שהתפלל בבית מדרשנו ומן הסתם גם בבתי מדרשות אחרים, הרגיש שיש משמעות אחרת לאמירת "מי בחרב" שבתפילת ונתנה תוקף, אותה הרגשה של יראת האלוקים הגדולה, מלווה את המלאכים תמידים כסדרם, הם תמיד חיים בהכרה